

SOVIET S JUNGOS LAIKYSENA NACIJ , TAUTYBI BEI LIETUVOS ATŽVILGIU *

I. vadin s pastabos. — Pagal 1970 m. sausio 15 d. gyventoj surašym Soviet S jungoje buvo 241.477.000 žmoni , 122 tautos bei tautyb s. Lietuviai savo skai iumi buvo 11-je vietoje ir sudar 1,10% vis Soviet S jungos gyventoj .

Pats 122 taut bei tautybi skai ius parodo, kiek ir kaip tas klausimas yra sunkus, rimtas ir opus, kada susiduriama su reikalais, lie ian iais tautybes, tautišku , etc. Dažnai užsienio spaudoje tenka matyti vairi nuomoni tautybi klausimu Soviet S jungoje. Patys Sovietai visuomet giriasi, kad taut , tautybi reikalas Soviet S jungoje yra gražiai išspr stas. Vakar pasaulio žmon s taip nemano. Sakysime Hamburge leidžiamas *Die Welt* raš : «Abejotina, ar Soviet S jungoje tautybi problema buvo išspr sta. Jei visi Soviet pilie iai tur t lygias teises, su j tautybi palaikymu, tai tik keletas, bet ne dešimtimis t kstan i žyd nor t krašt apleisti. Jei tai b t lietuvi tautos atvejis, — tai ten neb t susideginim protesto ženklan prieš j pavergt krašto rusifikacij ir didžiarusi infiltracij ». Kad ne viskas tvarkoje Soviet S jungoje tautybi klausimu — parodo ir *Neue Züricher Zeitung* mintys : « Rus kalba, rus darbinink klas yra keliam padanges ; j liaupsinimo sakiniai yra kartojami ligi pavargimo. sp dis yra toks, kad yra sukurta , rus šeiminink ras ' (*Herrenvolk*). Tokia s voka turi galias istorines šaknis. Rus valstyb niekuomet nežinojo, kaip pagr sti savo tarptautinius santykius bendradarbiavimo, lygyb s ar tolerancijos principais. Iš to — Sovietai paveld jo manij teritorin ekspansij kit tautu

---

* Šia tema skaityta paskaita L. K. M. Akademijos suvažiavime, Toronte 1970.IX.5 d., yra kiek papildyta, atsižvelgiant naujesnius Soviet S jungoje padarytus sprendimus. Terminas *nacija* vartojamas pagal *J. Balikonio* aptarim , b tent: Nacija — istoriškai susiformavusi žmoni bendruomen , atsiradusi iš kalbos, teritorijos, kult rinio, protinio ir visuomeninio gyvenimo bei psichin s strukt ros bendrumo ; valstybin nepriklausomyb laiduoja apjungtos nacijos augim , stipr jim ir vystym si.

¹ 1972.XII.23 d.

s skaiton, naikindami svetim j kult ras, institucijas, papro ius ir paži ras² ».

Lyg tai papildydamas, kas pasakyta, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* k l mint , kad Soviet S jungoje esan i taut nepasitenkinimas gali daug pakeitim nešti : « Mažesn s Soviet S jungos tautos, pradedant lietuviais, estais ir ukrainieiais Europoje ir baigiant uzbekais bei tadžikais Azijoje, vis labiau ir labiau tampa s moningesn s savo tautine individualybe, kaip lygiai suprantan ios fakt , kad Soviet S junga n ra lygias teises turin i taut federacija, bet grei iau tai yra didžiarusi centralizuotai tvarkoma valstyb »³. Jungtini Taut Chartos punktas, kuriame sakoma, kad Jungtini Taut tikslas yra pl sti draugiškus taut santykius, pagr stus taut lygiateisiškumu ir j teise laisvai tvarkytis⁴, Soviet S jungoje nevykdomas. Buvusio JAV prezidento Harry Tramano mintis, kad didži j valstybi užduotis yra pasauliui tarnauti, bet ne pasaul dominuoti, ne visada gyvenime pritaikoma .

Ryšciausias dalykas yra tas, kad nuo 1941 m. ligi dabar 97% krašt , kurie netur jo nepriklausomyb s, tapo nepriklausomomis valstyb mis. Buvusios nepriklausomos prieš 1941 m. Baltijos valstyb s — yra Soviet S jungos pavergtos. Tiesa, JAV ir kitos Vakar valstyb s Baltijos valstybi okupacijos nepripaž sta, bet faktiškai Lietuva, Latvija ir Estija nelaikomos nepriklausomomis, nes jos negali, d l okupacijos, savarankiškai tvarkytis. Kraštai gav nepriklausomyb yra buvusios Didžiosios Britanijos, Pranc - zijos, Olandijos, Belgijos bei kit krašt kolonijos. Soviet S junga, kurios delegatai Jungtini Taut forume insistavo, kad ligi 1962 m. galo visos kolonijin s tautos turi tapti laisvos ir nepriklausomos, Baltijos valstybes pamiršo ...

Po ši keli žangini žodži , paži r kime, kaip nuo 1917 ligi 1961 met buvo Rusijos — Soviet S jungos laikomasi taut - tautybi klausimu, kaip tas klausimas buvo apspr stas 22-me Komunist Partijos kongrese 1961 m., kokie pakeitimai tuo klausimu vyko 1971 m. 24-me Komunist Partijos kongrese, kokius tarptautinius susitarimus bei savuosius teis s nuostatus Soviet S junga laužo taut -tautybi atžvilgiu, bei kaip tenka ži r ti taut -tautybi ateit Soviet S jungoje, prisimenant išvadas žmoni , kurie t klausim visais poži riais yra studijav . Štai duomenys.

² 1972.XII.22 d.

³ 1972.XII.23 d.

⁴ Pirmojo straipsnio antrasis punktas.

II. 1917-1961 met laikotarpis. — Rusijos Federatyvin Socialistin Respublika, v liau, 1922.XII.30 d. pakeitusi vard Taryb Socialistini Respublik S jung , teorijoje gina taut teis laisv , nepriklausomyb . 1917.XI.15d buvo paskelbta Rusijos taut teisi dedlaracija, pasirašyta Lenino, kaip Sovnarkomo pirmininko, ir Stalino, kaip Tautybi komisaro. J ja buvo skelbiama vis ne rusišk taut teis laisvai apsispr sti, « skaitant atsiskyrim ir nepriklausomos valstyb s sudarym »⁵.

Komunist propaganda pirmaisiais Soviet Rusijos metais k l atskir taut individualin s mon . Bet tai truko neilgai. Štai k rodo kelios citatos iš *Izvestia*.

1918.XII.25 d. *Izvestia* viešai užatakavo lietuvi latvi ir est pastangas kurti nepriklausomas valstybes : « Soviet Rusija turi gauti pri jim prie Baltijos pakran i ir pad ti ten proletar revoliucijos Raudon j V liav [...] Soviet kariuomen turi užimti Lietuv , Latvij ir Estij [...] Baltijos j ros ir jos pakran i už - mimas galins Soviet Rusij tur ti tak ir Skandinavijos kraštus socialistin s revoliucijos interesams [...] Baltijos j ra turi tapti Soviet j ra. Visos pastangos turi b ti nukreiptos tikslu atsiekti t svarb politin siekim »⁶. V liau, 1950.V.25 d. *Izvestia* atspausdino straipsn *Didžioji rus tauta*, kuriame rašoma: « Rus tauta yra tas galingasis branduolys, apie kur sukasi ir vystosi visos kitos krašto tautos [...] Daugiatautin Tarybini Taut šeima, tur dama priešakyje didži j rus taut [...] vadovaujama m s Šefo ir Mokytojo, draugo Stalino, eina tvirtu ir ryžtingu žingsniu komunizmo pergali ir kvepia savo pavyzdžiu viso pasaulio darbininkus »⁷. Stalino neb ra. Bet jo doktrina n ra pamiršta ši dien Soviet S jungos vadov . Tik jie siekia j gyvendinti kitais metodais, dar daugiau rafinuotais, negu Stalino laikais.

Ryšium su ta Stalino doktrina galima daryti prielaid , kad 1968 m. okupuojant ekoslovakij , ji buvo pritaikyta. Tik pavadinta kiek v liau po to Brežnevo doktrina.

Prisimintina, kad komunistinis režimas — su visa Soviet S jungos galybe skiria « reakcionieriškas » nacionalines kovas ir kitas, kurios yra «revoliucin s». Kada Kremliaus valdovai laiko, jog nacionalin kova yra « revoliucin », tada jie j remia. Dabar, praktiškai tai reiškiasi « Tautinio išsilaisvinimo jud jimais », pavyz-

⁵ *Sobranie Uzakonenii*, Maskva, 1917-1918 m. 2 nr., antra laida, 18 straipsnis.

⁶ A. Tar ul is, *Soviet Policy Toward the Baltic States 1918-1940*, Notre Dame 1959, 47 psl.

⁷ M. Col l inet , *L' Union Soviétique et les minorités nationales*, Paryžius 1954, 9 psl.

džiui, Piet Vietname bei kitur. Kada Kremlius laikosi nuomon s, jog vedama kova yra «reakcionieriška », —nors j vest ir darbininkai, kaip buvo 1956 m. Vengrijoje, — tada Kremlius toki nacionalin kov atmeta ir su ja kovoja.

Savo metu Leninas ir Stalinas skelb kov prieš didesn s tautos šovinizm — rus atvejis — ir buvo už tai, kad mažesn s tautos pakilt tautiniu poži riu. Tuo tikslu buvo raginama steigti vairioms tautel ms mokyklas, leisti j kalbomis laikrašius, kad « vystyt si nacionalin kult ra sava forma, o turiniu b t socialistin ». Pagal t doktrin — tautinis pakilimas, tautin s kult ros yra tik priemon s socializmui, komunizmui pl stis ⁸. Pagal komunistin doktrin atrodo tai logiška, nes ateityje komunizmas siekia valstyb s s vokos sužlugdymo, o proletariato diktat ros jos vietoje s viešpatavimo.

Konstatuojama, kad nuo 1932 m. tarptautinis komunizmas buvo nuk l s antr j viet kov prieš kolonializm . Bet po 1943 m., kada Kominternas buvo panaikintas, tos kovos klausimas buvo paliktas vietini komunist partij nuoži rai. Po 1955 met , po Bandoengo konferencijos, komunistai gaires pakeit . Toje konferencijoje, vykusioje Indonezijoje, kur dalyvavo Azijos ir Afrikos taut vadai, buvo pasisakyta prieš kolonializm ir rasizm . Kremliaus atstov , ten nebuvo. V liau, 1957 m., Sovietai dalyvavo Kairo konferencijoje, kur buvo Afrikos ir Azijos taut delegacijos. Joje Sovietai atideng savo kortas. J delegatai pasi l : pirma, technišk ir ekonomin Soviet S jungos pagalb su pažadu, pasiusti taip pat ekonomist , technik , mokytoj ir moni , aukl jimo staig , ligonini personalo; antra, atmet bet kokias id jas sudaryti militarines sutartis; tre ia, pažad jo pad ti visoms tautoms, kurios nepriklausomyb s siekia. Tai buvo atkirtis iš Soviet S jungos pus s NATO, SEATO, Bagdado paktus. Esm je Soviet S junga sutapdino savo interesus su j vadinamo darbinink revoliucinio s j džio interesais. Visa tai yra daroma iš Soviet S jungos pus s, kad b t pagreitinta revoliucija, pagal kuri mas s b t aukl jamos proletarinio internacionalismo ir sovietinio patriotizmo dvasioje ⁹.

Vakarie i akims apdumti Soviet S jungos vadovai energingai gina teorijoje «laisv taut apsisprendimo » princip . Praktikoje jie tegalvoja apie Soviet S jungos ekspansij . Iš fakt žinome net, kad Soviet S junga, sakydama, kad kita valstyb jai yra

⁸ St al ine, *Le Marxisme et la question nationale*, Paryžius 1950, 65 psl.

⁹ *Taryb Sąjungos Komunist XXII suvažiavimo programa*, žr. *Tiesa*, 1961.VIII.2d. 181 nr.

draugiška, turi galvoje tai, kad tos valstybės vyriausybės daro tai, ko Sovietų Sąjunga nori. Adlai E. Stevenson 1958 m. Sovietų Sąjungos ekspansiją apibūdino šitaip: « Mažieji Rytų Europos kraštai komunizmo nepasirinko. Jis jiems buvo, karo pabaigoje, raudonosios armijos primestas. Komunizmas sau keli Europoje atidarė jėgą, konspiracija, bet ne žmoniai apsisprendimu. Nacionalizmas ir socialiniai neramumai daugelyje pasaulio dalių nėra komunistinė revoliucija. Jie yra sukilimas prieš svetimą valdymą, feodalizmą, skurdą. Komunizmas nėra kelias tautinę nepriklausomybę, kuri gali paliudyti Europoje sovietiniai satelitai. Naujoji Sovietų imperija yra greičiau kalbimas, — jei jūs esate ten, — jūs negalite iš ten išeiti, kaip liudija Vengrija savo 1956 m. sukilimu »¹⁰. Tokio pasisakymo tikrumą paliudija Baltijos valstybių bei kitų tautų atvejai ir jie pailiustruoja Sovietų Sąjungos laikyseną kitą tautų atžvilgiu. Tik prisiminkime Sovietų Sąjungos istoriją.

Anksčiau buvo minėta, kad buvo skelbta teisus Rusijos tautoms laisvai apsispręsti, imtinai su teise gyti nepriklausomą valstybę padėtį¹¹. Pažvelkime faktus. Ukraina buvo pripažinta nepriklausoma 1917 m. Bet tais pačiais metais Charkove buvo suformuota kita Ukrainos respublika. Po kelerių metų, 1923 m. liepos mėnesį, raudonosios armijos pagalba buvo kurta Ukrainos Tarybinė Socialistinė Respublika, inkorporuota Sovietų Sąjungai. 1920 m. panašiai vyko su Azerbaidžanu. Tais pačiais metais Chivas chanatas buvo užimtas ir kurta Chorezmo Tarybinė Socialistinė Respublika. Po to sekė Bokharos Emirato užimimas 1920 m. rugsėjo mėnesį. 1921 m. raudonoji armija pagalbos tariamam sukilimui prieš Gruzijos nepriklausomą valstybę, ir Gruzija buvo paskelbta Tarybine Socialistine Respublika. Vėliau Sovietų Sąjungai panašiai pasielgė kitai kaimyninei kraštui atžvilgiu ir padidino savo teritoriją. Tai palietė Karelijos provinciją bei kitas Suomijos dalis, Rytinės Lenkijos dalis. Rumunijos provincijas Besarabiją ir Bukoviną ir ypač Baltijos valstybes, Karaliaučiaus sritį, ekoslavakijos vadinamą Ukrainos dalį, Pietų Sachaliną, Kuril salas bei Tanna Tuva. Visa tai vyko po gražiai 1941.XI.6 d. Stalino pasakytą žodį apie taiką ir laisvą sąidėjimą, btent: « Mes nesiekime ir nesieksime svetimą žemią grobti ir svetimas tautas pavergti. Mūsų tikslas yra padėti kovojantiems už išsilaisvinimą iš Hitlerio tironijos tautoms ir galinti jas tvarkyti, kaip

¹⁰ Adlai E. Stevenson, cituota iš *La Nation Roumaine*, 1960 m. rugsėjo spalio mėn., 3 psl., pagal *The New York Times*, 1958.VIII.28 d.

¹¹ *Sobranie Uzakonenii*, Maskva, 1917-1918 m. 2 nr., antra laida, 18 straipsnis.

joms be jokio patinka, sikišimo iš šalies j vidaus reikalus¹² ». Sek tuos žodžius vykiai parod , kad Vakar valstyb s r pinos, kaip kar laim ti, o Stalinas tai sak , darydamas visk , kad savo teritorin imperij padidint . Kada Azijos ir Afrikos tautos gijo nepriklausomyb , aukš iau pamin t sri i gyventojai bei tautos negal jo nepalie iam savo teisi laisv bei nepriklausomyb realizuoti. Pridurtina ir tai, kad Soviet S junga praktikavo nežmoniškus metodus XX-me amžiuje. Ji ištisas etnines grupes ištr - m Rytus, kaip Volgos vokie ius (405.000), Krymo totorius (259.000), kalmukus iš Kaspijos šiaur s vakarin s srities (13.000), ingušus (74.000), nebekalbant apie lietuvi , latvi , est deportacijas. Chruš iovas tai patvirtino 1956 m. Komunist Partijos Kongreso slaptame pos dyje. Po to, 1957 metais, Soviet S jungos Vyriausioji Taryba paskelb rehabilitacijos statym . Pagal j ir dabar dar kai kurie asmens paskelbiami, kaip rehabilituoti. To pas koje kai kurios grup s gal jo gr žti vietoves, iš kur buvo ištremtos. Atžym tinas kazok likimas. J , 1939 m. buvo dar 3.098.164, kai 1920 m. j buvo skaitoma 3.968.289. Tai didžiausia Azijos tautin muzulmon grup .

Pridurkime, kad Soviet S junga po II-jo pasaulinio karo nesilaik joki savo pasižad jim : nei Atlanto Chartos, nei kit užsiansažavim duot karo s jungininkams. Greta Baltijos valstybi Soviet S jungos aukomis, kitokioje formoje, tapo Bulgarija, ekoslovakija, Lenkija, Rumunija, Vengrija bei Albanija. D l Soviet S jungos laikysenos turime dvi Vokietijas, dvi Kor jas, du Vietnamu ...

Pamin ti faktai nereikalingi komentar . Jie savaime parodo, kokia yra Soviet S jungos laikysena mums r pimame laikotarpyje.

III. XXII-jo Komunist Partijos Kongreso (1961.X.17-31 d.) priimtoji programa taut bei tautybi klausimu. — Kiek Sov. S - jungos vadov pareiškimai yra priešingi j padaromiems veiks mams, rodo šis vykis. Jungtini Taut forume, New Yorke, 1967 m. birželio 19 d. Soviet S jungos ministras pirmininkas Kosiginas pareišk : « 50-ties met istorijos eigoje Soviet S junga ži r jo visas tautas, dideles ar mažas, su pagarba. Kiekviena tauta turi teis kurti nacionalin nepriklausom valstyb , kaip ji nori. Tai yra vienas pagrindini Soviet S jungos princip . Kadangi ji laikosi laisvo taut apsisprendimo teis s, Soviet S junga griežtai smerkia bet kokios valstyb s pasik sinimus vesti agresy-

¹² Michael S. Pap, žr. *Congressional Record*, 1971.VII.26 d. numeryje, E8267 psl.

vin politik kit taut atžvilgiu bei politik užgrobti svetimas žemes ir pavergti ten gyvenanias tautas»¹³.

Ši žodži akivaizdoje prisiminkime, kad 1968.VIII.21 d. Soviet S jungos buvo vykdyta invazija ekoslavakij . Prisiminkime ir 1945.V.24 d. Stalino tartus žodžius, kad rus tauta yra vis Soviet S jungos taut aukš iausias ir vadovaujanti j ga¹⁴.

Tikslu geriau suprasti Soviet S jungos laikysen taut bei tautybi atžvilgiu — susipažinkime su tekstais, priimtais 1961.X.17-31 d. Komunist Partijos XXII-me kongrese, Maskvoje. Toji programa skelbia dvidešim iai met plan komunizmo statybai vykdyti¹⁵. Joje labai ryškiai yra sužym ti « partijos uždaviniai nacionalini santyki srityje ». Jie nusakomi programos IV-me skyriuje. Tada paskelbti d sniai teb ra galyje, ir komunist partijos nariai turi j laikytis bei juos vykdyti.

Programoje sužym ti dalykai geriau suprantami, prisiminus tai, k Leninas yra skelb s apie diktat r bei apie proletariato diktat r . Jis sak : «Proletariato diktat ra yra kova—arši, kruvina ir nekruvina, prievartin ir taiki, kariška ir ekonomin , pedagogin ir administratyvin prieš senojo pasaulio j gas ir tradicijas »¹⁶. Kitoje vietoje jis diktat r taip apib dina : « Savo moksline koncepcija diktat ra nereiškia nieko kito, kaip valdži , kuri nei jokiu statymu, nei nieku kitu n ra ribota ir tiesioginiai tesiremia prievarta. Diktat ra reiškia, — ir tai priimkite visam laikui — prid r Leninas, — neribot valdži , besiremian i j ga, ne statymu »¹⁷.

Minimoje Komunist Partijos programoje kalbama apie tai, kad « socializmo atsiradimas reiškia engiam j taut išsivadavimo eros pradži ... [kad] atsiranda jaunos suvereninis valstyb s ... kaip naujo gyvenimo k r jo ir aktyvios tarptautinis politikos dalyv s, kaip revoliucin imperializmo griovimo banga » ; toliau sakoma, kad « reikia sukurti nacionalin pramon , panaikinti feodalin santvark ir atgyvenas... išspr sti bendranacionalinius uždavinius suinteresuotos visos patriotin s ir pažangiosios nacijos j gos », nes tai es s « pagrindas, kuriuo galimas taut susivienijimas ». Po to

¹³ Ernst Jaakson, *Soviet Russian Imperialism*, New Yorkas 1970, 10 psl.

¹⁴ *Pravda*, 1945.V.25 d.

¹⁵ *Tiesa*, 1961 m. rugpjio 2 d., 181 nr., kur programa buvo paskelbta. 1962 m. ši programa buvo išleista broši ra *Taryb S jungos komunist programa, priimta TSKP XXII suvažiavime*.

¹⁶ Lenine, *La maladie infantile du communisme*, žr. *Oeuvres Complètes*, XXV t., Paryžius, 229 psl., cituota iš S. M. Fillère, *Le Parti communiste démasqué*, Paryžius 1948, 54 psl.

¹⁷ Lenine, *L'état et la révolution*, Paryžius 1947, 138 psl.

priduriama: «TSKP laiko savo internacionaline pareiga pad ti tautoms, iškovojan ioms ir stiprinan ioms nacionalin nepriklausomyb »¹⁸.

Kaip ta pagalba gali eiti, prisimintini Chruš iovo pasakyti žodžiai 1961.X.18 d. tame pat kongrese: «Esminis dalykas yra, kad mes pakreiptum m masi aukl jim dvasioje proletarinio internacionalizmo ir sovietinio patriotizmo. Net ir menkiausios nacionalizmo liekanos turi b ti išrautos su bekompromisiniu bolševik ryžtingumu ». Okupuotoje Lietuvoje vykdoma rusifikacija parodo, kaip ryžtingai raunamos «nacionalizmo liekanos »¹⁹. Faktai tai rodo, ne komentarai.

Iš tikr j , besigilinant TSKP programos skyrel *«Partijos uždaviniai nacionalini santyki srityje*, aišk ja, kiek tie uždaviniai yra žiaur s taut bei tautybi atžvilgiu. sp dis lieka, jog išskyrus rus taut kitoms tautoms Soviet S jungos teritorijoje, — taigi ir lietuvi tautai — galimum pasireikšti n ra. Pagal TSKP programos gaires gal net vietos neb ra kitoms tautoms Soviet S jungoje. Tai, didžia dalimi, paaiškina ir daro suprantamesn žyd b gim iš Soviet S jungos, kurie nenori pask sti rus vandenyse. Eventualiai, kada bus pritaikinti minimos programos nuostatai taut bei tautybi atžvilgiu, tai nebebus asimiliacija, rusifikacija, bet vis taut bei tautybi ištirpinimas rus miniose, kaip vyko su kazokais, apie kuriuos anks iau min ta. Ir tas ištirpinimas neišvengiamas, nes programoje skelbiama «tolesnis nacij suart jimas ir visiška j vienyb », ir nurodoma reikalas, kaip Chruš iovas kalb jo kongreso metu, « kovoti prieš bet kokio nacionalizmo ir šovinizmo pasireiškimus ir atgyvenas, prieš nacionalinio ribotumo ir išskirtinumo, praeities idealizavimo ir socialini prieštaravim taut istorijoje užtrynimo tendencijas, prieš atgyvenusius papro ius ir pro ius...» Programoje pabr žiamas reikalas «nuolat keistis kadrais tarp nacij . Neleistina, kad kokiu nors b du pasireikšt nacionalinis atskirumas, aukl jant ir panaudojant vairi tautybi darbuotojus tarybin se respublikose. Nacionalizmo pasireiškim likvidavimas atitinka vis TSRS nacij ir tautybi interesus. Kiekviena tarybin respublika gali toliau klest ti ir stipr ti tik didžiojoje brolišk socialistini TSRS nacij šeimoje, kurioje rus kalba faktiškai tapo bendra vis TSRS taut tarpnacionalinio bendravimo ir bendradarbiavimo kalba »²⁰.

¹⁸ Žr. 15 išnaš .

¹⁹ J. Puzinas, *Pad tis okupuotoje Lietuvoje (santvarka, indoktrinavimas, rusinimas)*, žr. *Naujienos*, 1970 m. 137-140 nr.

²⁰ Žr. 15 išnaš .

Konkretus pavyzdys, kaip griežtai kovojava su nacionalizmu, yra L. Ili uovo posakis ideologijos klausimais konferencijoje: «Soviet S jungoje turi būti vedama beatodairin kova prieš kad ir mažiausi nacionalizmo pasireiškim »²¹. Mat « Soviet užsienio politika visuomet svyravo tarp tempimų ir atoslėgi [...] Jos pagrindinis ašis yra nepakeičiamai nukreipta pasaulinio hegemonijos »²². Soviet S jungos bei TSKP gynėjai negali rodyti faktais, kad Soviet S junga, vykdydama šią aprašomos programos mintis, nedaro diskriminacijos tautai bei tautybių atžvilgiu, kai nusižengimai vyksta nuolatose pagrindinėms žmogaus teisėms. Jie tik teigia, kad šmeižiama Soviet S junga, komunist partijos tikslai. Kiek žiauri yra padėtis, rodo ir Antano Sniekaus, okupuotos Lietuvos komunist partijos centro komiteto pirmojo sekretoriaus, nuo 1958 metų skelbiami žodžiai: Lietuviai tautai «trečio kelio nėra ... arba su Rusija arba lietuviai tautos sunaikinimas »^{23 24}.

Komunist Partijos programa labai uoliai ir tiksliai pateikiama lietuviams okupuotoje Lietuvoje ne tik per komunist tvarkomą spaudą, radiją, televiziją bei komunist organizacijas. Ji dar brukama specialiais leidiniais, kaip *Politiniai žiniagrindai*²⁵. Šioji knyga atžymėta «mokymo priemone». Joje rašoma, kad komunist partijos politikos nacionaliniu klausimu nusistatymas yra, kad «Visos tautos turi būti visiškai lygiateisės, neleistinos ir nusišalstamos yra bet kokios tautybių engimo ir prievartos atžvilgiu ir šys; būtinas tvirtas vis tautybių susivienijimas, bet tik ne prievartos, o laisvanoriškumo, laisvės ir lygybės pagrindu»²⁵. Tačiau kitoje knygos vietoje pabrėžiama, kad «partija ryžtingai kovoja prieš visa, kas gali sudrumsti TSRS tautų draugystę, padaryti jai žalą; prieš kapitalizmo liekanas žmonis moniję, ypač prieš šovinizmą ir nacionalizmą, kaip šlykščiausias praktiškai liekanas pasireiškimus»²⁶.

Prisimenant tai, kas anksčiau buvo cituota iš Lenino minio apie diktatūrą, atkreiptinas dėmesys tai, kad šios knygos skyriuje, kur kalbama apie piliečių pareigas, ypač pabrėžiama, kad «viena iš svarbiausių tarybinio piliečio pareig —s žiningai dirbti visuomenės labui, laikytis drausmės...»²⁷. Knygoje nurodoma,

²¹ *Tiesa*, 1961.XII.25 d.

²² Suzanne Labin, *Le piège de la coexistence pacifique*, žr. *Exil et liberté*, Paryžius, 1974 m. vasario mėn. nr., 2 psl.

²³ *Tiesa*, 1958 m. vasario 13 d. numeris, 4 psl.

²⁴ *Politiniai žiniagrindai*, Vilnius 1963.

²⁵ Ten pat, 142 psl.

²⁶ Ten pat, 149 psl.

²⁷ Ten pat, 160 psl.

kad vyksta vis «didesnis j suart jimas»²⁸. Kalbant apie nacijas, užsimenama apie tarprespublikini zonini organ kinei veiklai koordinuoti k rim , kaip Pabaltijyje, Užkaukaz je, bei priduriama, kad « nacij ir tautybi suart jim aktyviai remia kult rin statyba ir ideologinis partijos darbas»²⁹. Antanas Snie kus savo straipsnyje pakartojo aukš iau min tas komunist partijos programos mintis nacij bei taut atžvilgiu. Jis dar labiau akcentavo ištikimyb Maskvai, proletariniam internacionalizmui ir prid r Venrijos S. D. Partijos C. K. pirm. sekretoriaus Janošo Kadaro žodžius : «Internacionalizmo kriterijus visada buvo ir teb ra principinga, draugiška paži ra Taryb S jung . Antitarybinio komunizmo n ra ir niekada nebus »³⁰. Taip, tad, XXII-jo TSKP kongreso priimtoji programa, d l ištikimyb s Krekliui ir d l drausm s — žodi t vyn rezervuoja tik rus tautai — Soviet S jungai, o Lietuvai paliko žodelius—gimtas kraštas, gimtoji žem , t višk ...

IV.XXIV-jo TSKP kongreso (1971.III.30-1 V.9 d.) pasisakymai taut bei tautybi klausimais. — Teigiama, kad šiame kongrese laim jo konservatyvus — dogmatinis Soviet vadovaujamas sparnas. Jojo metu buvo nutartas TSKP nari korteli pakeitimas. Užsienis tai supranta, kaip komunist partijos rang apvalym , nors Soviet S jungos žmon s tai neigia.

Mums r pimu klausimu 1966 m. vykusiame XXIII-me TSKP kongrese nebuvo pasisakyta. Bet nuo 1961 met ligi 1971 m. vyko keletas dalyk . Chruš iovo p diniai (nuo 1964 m.) susilaik nuo jo politikos, kuri vert rus kalb vartoti vairiose respublikose. Mat, 1960 m. buvo panaikinta praktika, kad Soviet S jungos Aukš iausios Tarybos ir jos prezidiumo statymai, dekretai bei kiti aktai b t skelbiami kiekvienos s jungin s respublikos kalboje³¹. 1965m. tai buvo atnaujinta. Neži rint to, sovietiniai rašytojai, ne rusai, buvo sp jami vengti savo k riniuose nacionalini tradicij . Be to, «nacionalin forma» tur jo užleisti viet «nuolatos vadovaujan iam, stipr jan iam moderni dien socialistiniam turiniui »³².

Paskelbtoji XXII-me TSKP kongrese (1961 m.) programa gavo nauj impuls XXIV-me TSKP kongrese (1971 m.). Jo metu Leonidas I. Brežnevas skelb , kad partija turi aukl ti gyventojus «so-

²⁸ Ten pat, 237 psl.

²⁹ A. Snie kus, *Nacionalin ir internacionalin komunist atsakomyb* , žr. *Komunistas*, 1970 m. 6 nr. 14-24 psl.

³⁰ Ten pat, 24 psl.

³¹ *Pravda*, 1965.X.1 d.

³² *Pravda*, 1968.VIII.7 d.

cialistinio internacionalizmo dvasioje ir ugdyti pasipriešinim visiems nacionalizmo ir šovinizmo, tautinio siaurumo ir iškilumo reiškiniams³³. Jis paskelbė šią « naują žmonių, sovietinių žmonių, naują istorinį draugiją »³⁴. Jis tuojau parėmė G. A. Alijevą, buvusį slaptosios policijos pareigūną, dabar partijos lyderį Baku mieste. Savo intervencijoje jis minėjo apie straipsnius, iškeliančius kai kurių tautų atskirumo bruožus. Pagal jį, reikia daugiau rašyti apie tautų suartėjimą, naują žmonių, sovietinių žmonių, naujos istorinės draugijos formavimąsi, apimančią visas Sovietų Sąjungos tautas³⁵. Uzbekistano partijos vadovas Š. R. Rašidovas ta proga paliaupsino rusų kalbą, kaip « galingą pagreitintą tautų suartėjimo procesą »³⁶. Moldavijos atstovas Bodyulas puolė rašytojus, kurie savo kūriniuose atkreipia dėmesį tautiniais praėjusių žmonių sentimentais skirtumams. Interveno ir Antanas Sniekus, Lietuvos Komunistų Partijos C. Komiteto generalinis sekretorius. Jis pasisakė prieš emigrantų organizaciją « machinaciją » bei palietė nacionalistus « kriminalistus »³⁷. Šiame kongrese buvo pasisakyta už tautinį kultūrų suliejimą ir už Leonido

I. Brežnevo mėsos rusifikacijos šūkį, pasiskolintą iš Chruščiovo laikų, bei atsiribojimą nuo vairaus plauko « renegatų ir revizionistų ». Buvo taip pat pasisakyta už centralizacijos šūkį, kaip matyti iš pareiškimo turinio. Politinė kontrolė buvo nukreipta ypač į mokslininkus, technologijos vadovus. Ypač į smarkus pokius buvo padarytas lingvistinėje centralizacijoje nerusiškose pasienio zonose. Padrėsinimai buvo duoti « budriems cenzoriams » ir konformistams rašytojams literatūros srityje³⁸.

XXIV-jo TSKP kongreso pasakojimu, okupuotoje Lietuvoje Švietimo Ministerija 1971 m. išleido net specialią instrukciją *Dėl bendrojo lavinimo mokyklų mokinių supažindinimo su TSKP XXIV ir Lietuvos KP XVI suvažiavimų medžiaga*³⁹. Instrukcijoje rašoma: « Gilus TSKP XXIV suvažiavimo ir Lietuvos KP XVI suvažiavimo prasmės ir reikšmės aiškinimas mokiniams—pagrindinis liaudies švietimo organų, mokyklų vadovų, kiekvieno mokytojo uždavinys. Svarbiausia—kelti viso mokymo-auklėjimo darbo

³³ *Assessment of 24th Communist Party Congress*, žr. *Congressional Record*, 1972.1.18 d., 1 nr., E66 psl.

³⁴ Ten pat.

³⁵ *Pravda*, 1971.IV.2 d.

³⁶ Ten pat.

³⁷ *Assessment of 24th Communist Party Congress*, žr. *Congressional Record*, 1972.1.18 d., 1 nr., E66 psl.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Cituota iš V. Vaitiekūnas, *Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla okupacijoje*, žr. *Laisvė*, 1972 m. 55(92) nr. 28 psl.

id jin lyg, nuosekliai ir nenukrypstamai gyvendinti komunistinio partiškumo princip, auklėti mokinius tarybinio patriotizmo, pasididžiavimo socialistine Tvyne, didingomis tarybinės liaudies pergalėmis, internacionalizmo dvasia»⁴⁰.

Taip, tad, TSKP kongrese buvo pažengta priekinis: užtikrinta partijos absoliutinė galia, kontrolė sutvarkyti visus, kurie nukrypsta nuo partijos linijos, ir ji galinta siekti tautų susiliejinimo. 1972 m. sausio 30 d. dekretu TSKP centrinis komitetas pareikalavo ideologinio švarumo literaturoje. Ekonominiai klausimai irgi pateko Maskvos dispozicijon⁴¹.

Atrodo, kad po TSKP XXIV-jo kongreso 1971 m. centralizacijos bei rusifikacijos linija griežtesnė, ypatingai po to, kai 1973.IV. 27 d. Politbiuro buvo traukti Juri V. Andropov, KGB Komiteto pirmininkas, ir maršalas Andrej A. Greko, krašto apsaugos ministeris. Brežnevas, turėdamas slaptosios policijos vadovo ir krašto apsaugos — kariuomenės vadovo paramą, skmingiau galėjęs TSKP letena spausti visas nerusiškas tautas bei tautybes komunistinio priedanga. Suprantama, Maskvoje pasikeitimai gali būti taktikoje, metoduose ir teatralinio-artistiško pobūdžio jimuose. Bet tikslas buvo ir liks tas pats — siekimas žymiausios galios pasaulyje. Kaip ta TSKP letena gali reikštis, atvirai apie tai neseniai pasakė Konstantinas F. Katuševas. Jis, vienas jaunųjų Kremliuje lyderių, buvo atvykęs iš Maskvos Varšuvą. Ten pasidžiavo Rytų Europos Komunistų intelektualai bei ideologai. Katuševas 1973 m. gegužės mėn. gale taip ten kalbėjo: « Tik tvirtesnis partijos vadovavimas ir kietesnė policijos kontrolė galės išlaikyti mokslinį ir techninį revoliuciją, kuri skatina JAV ir Sovietų sandėriai, kad ji netaptų politine revoliucija prieš komunistinį»⁴².

V. Sovietų Sąjungos nusikaltimai tarptautinei bei savajai teisei tautų bei tautybių klausimais. — Liebant šis klausimas, reikia ypač nepamiršti, kad tiek Sovietų Sąjungos konstitucija, tiek bendrai teisė yra suredaguojama pagal terminologiją, vartojamą ne komunistiniame pasaulyje — Vakaruose, demokratiame pasaulyje. Tekstai gražūs. Bet tikrovėje tai yra tik teatralinė dekoracija, nes Sovietų Sąjungoje tai kitaip suprantama ir kitaip interpretuojama. Žydai ypač iškilę visa, kuo Sovietų Sąjunga nusižengia Pasaulinei Žmogaus Teisių Deklaracijai bei kitiems teisės nuostatams.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Plg. V. Varėdys, *Lietuva Kauno vyki metais*, žr. *Laisvė*, 1972 m. 55(92) nr., 4-15 psl.

⁴² *U. S. News and World Report*, 1973.VII.2 d. numeris, 50 psl.

Kovoje už žmogaus teises pastaruoju metu aktyv s buvo ir lietuviai su ukrainieiais. Atsirado j tarpe žmoniai, kurie dar žygius tiek Soviet S jungoje tiek svetimas vyriausybes bei Jungtini Taut Generalin Sekretori, nurodydami, kokia teis lauzoma, prašydami pagalbos. 1971 ir 1972 metais JAV Lietuvi Bendruomen s išleistos broši ros, pavadintos raportais, gerai iškelia faktus ir nurodo tekstus teisi nuostat, kuriuos Soviet S jungos institucijos laužo⁴³. Trumpai suglaudus taip skamba tekstai, kuri Soviet S jungoje nesilaikoma.

1. *Soviet S jungos 1936 met konstitucija*. Jos 123 straipsnyje pasakyta, kad «pilie i lygyb nepriklausomai nuo j tautyb s ir ras s, yra nepalaužiamas statymas. Ras s, ar tautyb s niekinimas yra baudžiamas statymais. 124 str. skelbia tik jimo laisv ; 125 str. — kalbos, spaudos, susirinkim laisv ; 126 str. — organizacij laisv, etc. Savotiškiausias yra 17 straipsnis. Ten pasakyta, kad kiekviena s jungin respublika pasilaiko teis laisvai išeiti iš TSRS. Atitinkamai, Lietuvoje vadinama LTSR savo 1966 met konstitucijos 15-me straipsnyje, tai pakartoja šitaip: «Lietuvos Tarybin Socialistin Respublika pasilaiko sau teis laisvai išeiti iš TSRS », t. y. Soviet S jungos. Didesnio pasitytojimo iš teis s nereikia.

Kartais Soviet S jungos vardu kalb asmens teigia, kad tai galima padaryti, tik jie nenurodo proced ros, kaip tai galima padaryti. Taip, pavyzdžiui, atsak, užklaustas t las Nasinovskij 1968 m. bal. 25-27 d. d. vykusioje Amerikie i Tarptautin s Teis s Draugijos konferencijoje⁴⁴.

2. Senatorius Bayh 1971 m. iškl JAV Senate faktus rodanius, kaip Soviet S junga laužo teis žyd atžvilgiu. Tai tinka visoms tautyb ms, tuo pa iu ir Lietuvai. Paeiliui jis išvardino šiuos dalykus, nebekalbant apie Soviet 1936 m. Konstitucij :

Pasaulin Žmogaus Teisi Deklaracija, Jungtini Taut pilnaties pos dyje priimta 1948.XII.10 d. Joje yra aptartos visos teis s, kurios laikomos pagrindin mis žmogaus teis mis, suteikian iomis ir garantuojan iomis pagrindines žmogaus laisves, kaip laisv apleisti savo krašt ir j gr žti, tik jimo laisv, s žin s laisv, žodžio laisv, draugij, spaudos, mokykl -švietimo, susirinkim laisv ir t.t. Po Pasaulin s Žmogaus Teisi Deklaracijos sek 1960 m. visais

⁴³ *The Violations of Human Rights in Soviet occupied Lithuania*, 8, 28, 55 psl. 1971 m. reportažo ir 8, 43, 73 psl. 1972 m. reportažo.

⁴⁴ *Proceeding of the American Society of International Law, at its 62nd Annual Meeting*, Washingtonas 1968.IV.25-27 d., 213-214 psl.

balsais Jungtini Taut pilnaties pos dyje priimta deklaracija apie kolonializm . Pagal j «visos valstyb s pilnai ir griežtai laikysis Pasaulin s Žmogaus Teisi Deklaracijos nuostatu». Tai buvo patvirtinta dar 1961 ir 1962 m. Soviet S junga turi jos laikytis.

Tarptautin Konvencija bet kokioms rasin s diskriminacijos lytims eliminuoti. J Jungtini Taut pilnaties pos dis pri m 1960.XII.21 d., o Soviet S jungos Aukš iausioji Taryba — jos prezidiumas pri m 1969.1.28 d. Jos 5(d)2 str. pasakyta, kad garantuojama kiekvienam teis apleisti krašt , net ir sav j , ir j sugr žti.

Tarptautinis susitarimas lie i s civilines ir politines teises. Jis Jungtini Taut pilnaties pos dyje buvo priimtas visais balsais 1966.XII.16 d., o Soviet S junga j pasiraš 1968.III.18 d. ir rati fikavo 1973 m. rugs jo 27 dien .

Konvencija kovai su diskriminacija aukl jime, UNESCO priimta Paryžiuje 1960.XII.14 d. Soviet S junga j ratifikavo. Konvencijoje pasakyta, kad diskriminacija aukl jime yra laužymas teisi , kurios yra aptartos Pasaulin je Žmogaus Teisi Deklaracijoje. Draudžiama diskriminuoti d l tautin s kilm s, d l ras s, kalbos, ir t. t.

Pasaulin pašto konvencija, pakeista 1964.VII. 10 d. Soviet S jungoje gijusi galios 1966.VII.1 d. Konstatuota, kad Soviet S jungos staigos laužo t konvencij : neperduodami net apdrausti laišakai, jie nepasiun iami, nebekalbant apie paprast laišk perdavim -pasiuntim ⁴⁵.

Trumpai pamin jus konstitucij , sutartis, kuri Soviet S - junga nesilaiko mums r pirmu klausimu, dar pridurtina, kad Soviet S jungos bei komunizmo gyn jai puola ir kritikuoja visus, kurie studijuoja konkre iai taut bei tautybi klausimus Soviet S jungoje bei okupuotoje Lietuvoje. Jie teigia, kad be reikalo skleidžiamas « nutautinimo » baubas, kalbama apie lietuvi «rusifikacij », j asimiliacij , nes, es , « Nei suart jimas, nei taut susilie jimas nereiškia asimiliacijos »⁴⁶. Toks teigimas irgi parodo savotišk interpretacij nutarim , padaryt TSKP XXII-me ir XXIV suvažiavimuose, kuriuos aukš iau min jome. Faktas yra, kad lietuviai okupuotoje Lietuvoje neturi lygi teisi su rusais, o Lietuva neturi lygi teisi su Rusijos Federatyvine Socialistine respublika. Komunizmu ir rusifikacija siekiama sunaikinti tautin lietuvi individualyb , o sovietiniam katilui «tirpdinti » lietuvius tem-

⁴⁵ *Treatment of Soviet Jewry violates Soviet and International Law*, žr. *Congressional Record*, 1971.VI.4 d., 84 nr., S8277-S8279 psl.

⁴⁶ V. Lazut ka, *Susilie jimas — ne asimiliacija*, žr. *Gimtasias Kraštas*, 1972 m. 41 nr.

perat r palaiko mokykla, karin prievol , komunist partija, savi-veiklin s organizacijos, radijas, kinas, televizija. Sakysime, Wasyl Veryha, išanalizav s televizijos programos vairiose Soviet S jungos respublikose, rado, kad yra aiški sovietinio režimo tendencija panaudoti televizijos tinkl kalbiniam ir kult riniam vis ne rusišk taut absorbavimui vien sovietin (faktiškai rus) taut ir su viena — rus kalba⁴⁷. Ši tendencij okupuotoje Lietuvoje rodo spauda, kova prieš religij , juodinimas lietuvi tautos istorijos, praeities, fakt iškraipymas, tradicij , papro i keitimas, rus kolonist infiltracija, rus kalbos liaupsinimas, rus pranašumo k limas ir t.t. Tikslas aiškus: reikia pagarbinti ir nusilenkti Kremliui, rus galybei ir j užma ioms — suvirškinti lietuvius ir kitas neskaitlingas tautas Soviet S jungoje. Rus kolonializmas visuomet buvo pavojingas ir jis toks teb ra, nes jis vykdomas masiniu rus infiltravimu ir paskandinim rus mas se.

VI. Baigiamosios mintys. — Iš to, kas anks iau pasakyta, matyti, kad komunizmas siekia tautiškum pakeisti internacionalizmu, visas tautas apjungdamas aukštesn s prigimties bendruomen je, kaip Leninas skelb . Bet dabar Maskvos valdovai pamiršta Lenino žodžius, kurie taip skamb jo : « Kurdami naujo tipo valstyb , mes norime savanoriškos nacij s jungos, — tokios s jungos, kur neb t kurios nors tautos jokios priespaudos kitos tautos atžvilgiu ; tokios s jungos, kuri b t pagr sta visišku pasitik jimu, aiškiu broliškos vienyb s suvokimu, tarpusaviu sutarimu»⁴⁸.

Okupuotoje Lietuvoje Kremliaus valdovai savo rafinuotumu, komunizmo priedanga pralenkia caristines užma ias. Dabar tiek Vakar pasaulis, tiek Leonidas I. Brežnevas dažnai kalba apie « realybes » ir teigia, kad d l j ir taiking koegzistencij reikia vykdyti, kas buvo nutarta XXIV-me TSKP suvažiavime 1971 m. Teigiama, kad yra vyk dideli tarptautin s reikšm s pasikeitimai, tiek politin je, tiek ekonomin je, tiek militarin je srityse. T pasikeitim kadre reikia valstybi santykiuose visk naujaip tvarkyti. D l realybi gražiai pasisak George Meany, JAV AFL-CIO pirmininkas, tos organizacijos savaitraštyje: « Kas lie ia Maskvos dabartin politik , mums sakoma, kad mes turime priimti «tikrov s politik ». Tai reiškia Berlyno sien , min laukus išilgai sien , Soviet žyd išpirkim ; tai reiškia sutikti, kad, sakysime, Lietuvos

⁴⁷ W. Veryha, *Communication Media and Soviet Nationality Policy*, žr. *The Ukrainian Quarterly*, XXVII t. 1971 m. 3 nr., 289 psl.

⁴⁸ Cituota iš V. Reimer is, *Didžioji m s meil* , žr. *Mokslas ir Gyvenimas*, 1972 m. 11 nr., 41 psl.

katalik persekiojimas yra Soviet vidaus reikalas. Mes pažiūrime visa tai kitokia. Mes nenorime sukelti karį, bet mes [...] pabrėšime skirtumą tarp demokratijos ir diktatūros»⁴⁹. Kad per daug žmonės nesusižavėtų atoslėgiu tautsantykiuose—*détente*, JAV prezidentas Nixonas savo raporte Kongresui 1973.V.3 d. taip padidinti apibūdino: « *Détente* nereiškia, kad pavojus pasibaigė. Nieko negalibiti pavojingesnio, kaip per anksti manyti, kad pavojai dingo »⁵⁰. Kad ne viskas yra gražu, *The Washington Post* laikraštis dviem atvejais primintokius dalykus: Maskvoje leidžiamas, pagal kultūrini main susitarimą, amerikiečių žurnalas *Amerika* neišplatintamas Soviet Sąjungoje, guli JAV ambasados rėsyje⁵¹; Amerikos Balsas transliacijos trukdomos. Tik tada, kada 1973.VI.24 d. Brežnevas kalbėjo amerikiečius, Amerikos Balsas nebuvo trukdomas⁵². Kiti laikraščiai paminėjo, kad, matyt, Soviet Sąjungatapusiliberališkesn santykiuose su užsieniu, nors viduje kiekiauisus spaudžia partinė kontrolė ir policijos veikla. Sakysime, prisimenama, kad 1970.XI.4 d. akademiko A. Sacharovo iniciatyva buvo Soviet Sąjungoje kurtas Žmogaus Teismų Ginti Komitetas, su noru būtų lojaliu Kremlui. Deja, dabar jis apsilpo, nes policija veikia⁵³.

Esmoje, galvojama, kad nežirinto, jog Sovietams nepatinka iškilimas vis dalyk, kurie nesuderinami yra su tarptautine teise, pasiremiant vidaus teise, reikia tuos teisės laužymus kelti viešumon. Vistiek, jei jie ir pilnai nepatenkins skund, jie turės skaitytis su pasauline opinija, jos galybe. Daugvili negalima diti liberalizacij Soviet Sąjungoje, ar efektingesnėpairus liberal demokrat Soviet Sąjungoje veikl. Tai ne manoma diti komunist partijos linijos ir diti valstybinį staig veiklos komunist partijos takojė. Kokia Soviet Sąjungos laikysena bus ateityje, tuo klausimudomiai pasisako savo neseniai išleistoje knygoje buvęs JAV ambasadorius, diplomatinėje tarnyboje išbuvęs 40 metų. Jis taip galvoja: « Beveik 20 metų po Stalino mirties, politin Soviet Sąjungos filosofija pasiliko nepakeista. Ten gali būti kai kuri smulki teoretini variant, ypačiai kas liečia karo neišvengiamumą. Bet faktas lieka faktu, kad ideologija Maskvoje šiandien yra lygiai tiek svarbi, kaip 1934 metais, kada aš pirmą kartą atsiradau

⁴⁹ G. Meany, žr. *AFL-CIO* News, 1973.1.20 d. nr.

⁵⁰ *A Report to the Congress by Richard Nixon (Conclusion)*, žr. *U. S. Foreign Policy for the 1970's*, 233 psl.

⁵¹ *The Washington Post*, 1973.VI.20 d.

⁵² *The Washington Post*, 1973.VI.26 d.

⁵³ *B. Litvinov, La lutte pour les droits de l'homme en URSS*, žr. *Est et Ouest*, Paryžius, 1973.V.31 d., 16 psl.

Rusijos žemėje [...] Tai reiškia, kad negali būti harmoning santykių su Maskva prasta žodžių prasme [...] Kremliaus lyderiai tebežiūri ir toliau kiekvieną nekomunistinį valstybės vyriausybę, kaip pereinamąją fazę pakeliui sovietiniam statusui. Tačiau, bet kokiu susitarimu su tokiais kraštais yra tik laikini, kurie gali būti pakeisti, kada tik įgis santykiavimas bus labiau palankus Maskvai. Ten nėra jokio ženklų, kad Kremlius, kuris dabar yra daugiau konservatyvus, kaip Chruščiovo dienomis, nors pakeisti savo politiką [...] Aš nemanau, kad mes galime žiūrėti kaip ramiam pasauliui tol, kol Sovietų Sąjunga veikia dabartiniu pavidalu. Vienintelis viltis, — ir tai yra labai mažutis, — kad Sovietų Sąjunga tam tikru mastu pradės veikti, kaip kraštas, užuot kaip ideologinis veikėjas»⁵⁴.

Kada taip galvoja JAV žmonės, mes turime taip pat pagalvoti, kaip galėtume padėti savo tautai krašte. Bet tai jau kita tema. Čia tebuvo kalbama apie tai, kaip Sovietų Sąjunga elgiasi tautų bei tautybių atžvilgiu. Buvo kalbama kiek sutrauktai nes, tema yra per plati, kad trumpai galima būtų gerai ją išanalizuoti. Klausimas buvo paliestas, ir iškeltos problemos, kurias, kaip manyti iš pateikiamos bibliografijos pirmu klausimu, daugelis yra studijavę, analizavę ir pateikę svarbias dokumentacijas apie tai, kokia padėtis yra okupuotoje Lietuvoje.

S. A. Bakis

---

⁵⁴ Ch. E. Bohlen, *Witness to History 1929-1962*, pagal straipsnį žurnalisto Cr. S. Noynes, *URSS: The Country and the Cause*, žr. *The Sunday Star and Daily News*, 1973.V.27 d. numeris.

PANAUDOTA LITERATURA

- Amalrik A., *Will the Soviet Union survive until 1984?* New Yorkas 1970.
- Antanaitis H., *Liteuvyb 2000 metais*, žr. *Aidai*, 1972 m. 7 nr. 316-318 psi.
- Arnoldovas A., *Tarybinis kultūros internacionalinis charakteris*, žr. *Kultūros Barai*, 1973 m. 5 nr. 9-11 psl.
- Avižonis K. Dr., *Bendroji rusinimo politika*, žr. *Kovos metai d l savosios spaudos*, Chieaga, III., 1957, 29-65 psl.
- Barooh Ch. T., *The Brezhnev Doctrine*, žr. *The American Bar Association Journal*, 1971 m. liepos mėn. numeris.
- B. A., *Lietuviai persekiojami Soviet Gudijoje*, žr. *T višis žiburiai*, 1970 m. birželio 18 d., 25 nr.
- Bayh B., *Treatment of Soviet Jewry violates Soviet and International Law*, žr. *Congressional Record*, Washingtonas 1971 m. birž. 4 d., 84 nr. S8277-79 psl.
- Beloff M., *The Foreign Policy of Soviet Russia*, 1949.
- Bohlen Ch. E., *Witness to History, 1929-1969*, Norton 1973.
- Brezhnev L. I., *The Leninist Policy course, Speeches and Articles*, 1964-1970.
- Brumberg A., *In quest of Justice ; Protest and Dissent in the Soviet Union Today*, Praeger, N. Y., 1970.
- Btinas P., *Mažosios Lietuvos vietovardži rusinimas*, žr. *Keleivio Kalendorius*, Bostonas 1959, 58-64 psl.
- Butkus Z., *Kaip gyvendinamos tarybinė piliečių konstitucijos teisės*, žr. *Draugas*, 1973.1.23 d., 19 nr. ir 1973.1.24 d., 20 nr.
- Butkus Z., *Niekas nesutrukdys Lietuvai išsikvoti laisvę!* žr. *Laisvoji Lietuva*, 1972.XI.22 d. 23 nr.
- Collinet M., *L'Union Soviétique et les minorités nationales*, žr. *Cahiers des Amis de la Liberté*, Paryžius 1954.
- Conquest R., *Soviet Nationalities Policy in Practice*, Londonas 1967.
- Conquest R., *La Grande terreur*; Paryžius 1972.
- Conquest R., ir Shamubily T., *Soviet Analyst*, Londonas.
- Dobrinsky L. E., *The Vulnerable Russians*, New Yorkas 1967.
- Filere S. M., *Le Parti Communiste Démasqué*, Paryžius 1948.
- Foot E. J., *Russian and Soviet Imperialism*, Londonas.
- Goldhagen E., *Ethnic Minorities in the Soviet Union*, New Yorkas 1968.
- Hoffmann J. G. H., *Résistances en Union Soviétique*, Paryžius 1971.
- Ivinskis Z., *Rusifikacija — rusų veržimosi Lietuvai ir Vakarų pagrindinis veiksnys*, žr. *Laisvė*, 1961 m. 25 ir 26 nr.
- Jaakson E., *Soviet Russian Imperialism*, New Yorkas 1970.
- Jasaitis D., *Nacionalistinis ir komunistinis genocidas Lietuvoje*, žr. *Suvalgiavimo Darbai* VI t., 367-423 psl.
- Karvelis K., *Lietuva Sovietini Respublik Draugystėje*, žr. *S ja*, 1973 m. 1,2 nr., 37-41 psl.
- Kasl as Br. J., *The USSR - German Aggression against Lithuania*, New Yorkas 1973.

- Kazlas J., *Soviet S jungos ateitis*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 18 nr., 117-125 psl.
- Kazlauskas A., *Pagaliau atsikratykime mažumo komplekso*, žr. *Draugas*, 1972.1.22 d. 18 nr. 8 psl.
- Komunistas*, 1970 m. 6 nr.
- Kovaliov S., *Suverenumas ir tarptautinis socialistinis krašt pareigos* [rusiškai], žr. *Pravda*, 1968.IX.26d. numeris.
- Kv. B., *Soviet pavergt taut internacionalinimas ir rusinimas*, žr. *Draugas*, 1973.YI.il d. numeris.
- Kolacz W., *La Russie et ses colonies*, Paryžius 1954.
- La Pradelle A. de, *Le Marxisme tentaculaire*, Issoudun 1942.
- Latvijos komunist raštas Vakani komunistams*, žr. *Darbininkas*, 1972.III.10 d. 12 nr.
- Lazutka V., *Susiliejimasis — ne asimiliacija*, žr. *Šimtasis Kraštas*, 1972.X.12 d., 41 nr.
- Les Etats Baltes depuis 1940*, žr. *Documentation Catholique*, 1948 m. gegužis 23 d. 1017 nr.
- Lietuvos gyventojai, Tautinis sudėtis detalūs*, žr. *Akiraiai*, 1971 m. rugsėjo mėn. 8 nr.
- Lietuvos Katalik Bažnyčios kronika*, 1,2 ir 4 nr.
- Lietuva okupacijoje*, New Yorkas 1958.
- Lithuania's Occupation by the Soviet Union*, The Lithuanian Legation, Washingtonas 1960.
- M. C., *Sovietinimas Lietuvos žmogus*, žr. *Laisv*, 1972 m. 54 nr., 33-37 ir 78 psl.
- Mačiūka B. V., *Socialiniai problemos Sovietinėje Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 22 ir 23 nr.
- Mačiūka B. V., *The Baltic States under Soviet Russia : A Case Study in Sovietization, Acculturation and Socialization in the Soviet Baltic Republics*, žr. *Lituanus* 1972 m. 4 nr. 26-43 psl.
- Maetohenko A., *Mon témoignage*, Paryžius 1970.
- Mar. V. Dr., *Tautiškumo klausimas Sovietinėje teorijoje*, žr. *Aidai*, 1967 m., 4 nr., 175-180 psl.
- Mar. V. Dr., *Tautiškumo klausimas Sovietinėje praktikoje*, žr. *Aidai*, 1967 m. 6 nr., 241-248 psl.
- Mar. Dr. V., *Tautybi problema Soviet S jungoje*, žr. *Aidai*, 1970 m. 2 nr., 50-54 psl.
- Medvedev R., *Le Stalinisme*, Paryžius.
- Miksche F. O., *Cold War or Hot Politics*, College Park, Md., 1972.
- Misiūnas R., *Marksizmas ir XX amžius*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 21 nr., 146 psl.
- Pap M. S., *A Review of Soviet Russian Totalitarian Imperialism*, Ohio (Sen. R. Taft, Congr. Record, 1971.VII.26 d. numeris, p. E8266-67).
- Parks M., *Reportažas apie Baltijos kraštus* [angliškai], žr. *The Baltimore Sun*, 1973. V.15-16-17-18-19-20 d. numeriuose.
- Ploss S. I., *A cautious verdict in Moscow : The Twenty-fourth Party Congress*, žr. *Orbis*, 1971 m. 2 nr., 561-575 psl.
- Procuta G., *Pedagoginiai ir psichologiniai mokslai padėtis Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 nr.
- Procuta G., *Komentariai ir pastabos dėl Valterio Banaičio rodyklių*, žr. *Akiraiai*, 1970 m. 3 nr.
- Politiniai žiniagrindai*, Vilnius 1963.

- Problems of Communism* (žurnalas ein s kas du m nesiu), Washingtonas.
 Užsienyje galima gauti veltui, kreipiantis JAV staigas.
- Puzinas J., *Pad tis okupuotoje Lietuvoje*, žr. *Naujienos*, 1970 m. birželio m n. 11, 12, 13, 15 ir 16 d. numeriuose.
- Rei A., *The Drama of the Baltic Peoples*, Stockholmas 1970.
- Rekašius Z. V., *Kult rin s rusifikacijos bruožai Lietuvoje*, žr. *Akira iai*, 1970 m. 2 nr.
- Remeikis T., *The Evolving Status of Nationalities in the Soviet Union*, žr. *Canadian Slavic Studies*, Montrealis, 1967 m. I t., 3 nr..
- Remeikis T., *The Impact of Industrialization on the Ethnic Demography of the Baltic Countries*, žr. *Lituanus*, 1967 m. 1 nr.
- Salys A., *The Russianization of the Lithuanian Vocabulary under the Soviets*, žr. *Lituanus*, 1967 m. 2 nr.
- Schwarzenberger G., *Power Politics*, New Yorkas 1951.
- Shabad Th., *Shift in Boundaries of Soviet Republics is proposed in Moscow*, žr. *The New York Times*, 1973.1.3 d.
- Shabad Th., *Soviet is regrouping its 15 Republics into 7 Big Planing Regions*, žr. *The New York Times*, 1973.V.4 d.
- Slavinsky M., *La Presse Clandestine en URSS* 1960-1970, Paris.
- Smirnovas A., *TSRS Socialistini nacij suklest jmas ir suart jimas*, Vilnius 1964.
- Staak R., *The Yearbook on International Communist Affairs, Status of the World's Nations*, žr. *Geographic Bulletin*, 1969 m. 2 nr., Department of State Publication, 7862 nr., Washingtonas.
- Stevenson Ad. E., *The U. S. S. R. and Colonialism, Letter of the Delegate of the U. S. to the President of the U. N. General Assembly*, Press Release, 3862 nr., 1961 m. lapkri io 28 d.
- Ši ežas P., *Muravjovo veikimas Lietuvoje 1863-1865 m.*, Kaunas 1933.
- Taryb S jungos Komunist programa, priimta TSKP XXII suvažiavime*, Vilnius 1962 m.
- Tabulis A., *Soviet Policy toward the Baltic States 1918-1940*, Notre Dame 1959.
- Tautrimas R., *Literat rin s periodikos problema Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 nr.
- Tautrimas R., *Rusifikacijos reiškiniai Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 14 nr. ir 1968 m. 15 nr.
- The new colonialism* (A few facts on ...), New Yorkas 1960.
- The Soviet empire (A Study in Discrimination and Abuse of Power)*, Washingtonas 1965.
- The violations of human rights in Soviet occupied Lithuania*, (I.) A Report for 1971 ; (II.) A Report for 1972. JAV L. B-n s leidinys.
- The 24th CPSU Congress. An assessment*, žr. *Congressional Record*, Washingtonas 1973 m. sausio 18 d. 1 nr., E 62-74 psl.
- Vaitiek nas V., *Lietuva atviro rusinimo kelyje*, žr. *1 Laisv*, 1962 m. 30 nr.
- Vaitiek nas V., *A Survey of Developments in Captive Lithuania*, I. 1961 ; II. 1962 ; III. 1963-64; IV. 1965-1968, New Yorkas.
- Vaitiek nas V., *Dabartin Lietuvi tautos pad tis*, žr. *Naujienos*, 1969 m. rugs jo m n. 17, 18, 19, 20 ir 22 d. numeriuose.
- Vaitiek nas V., *Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla okupacijoje*, žr. *1 Laisv*, 1972 m. 55 nr., 25-40 psl.
- Var dys V. St., *Lithuania under the Soviets*, New Yorkas 1965.
- Var dys V. St., *Soviet Colonialism— The Baltic Experience*, Chicaga 1964.

- Var dys V. St., *Recent Soviet Policy Toward Lithuanian Nationalism*, žr. *Journal of Central European Affairs*, 1963 m. 3 nr.
- Var dys V. St., *Soviet Nationality Policy as Instrument of Political Socialization: The Baltic case*, žr. *Res Baltica*, Leyden 1968.
- Var dys V. St., *How The Baltic Republics Fare in the Soviet Union*, žr. *Foreign Affairs*, 1966 m. balandžio m n. 3 nr.
- Var dys V. St., *The Baltic Peoples*, žr. *Problems of Communism, Special Issue: Nationalities and Nationalism in the USSR*, 1967 m. rugs jo spalio m n. numeris, Washingtonas.
- Vardys V. St., *Lietuva Kauno vyki metais*, žr. *Laisv*, 1972 m. 55 nr.
- Vaškele is Br., *Pokario partizanai sovietin je lietuvi literat roje*, žr. *Metmenys*, 1970 m. 19 nr.
- Ver yha W., *Communication media and Soviet Nationality Policy*, žr. *The Ukrainian Quarterly*, 1971 m. 2 ir 3 nr.
- World Strength of the Communist Party Organizations*, 22nd Annual Report, Department of State Publication 8526 ; Washingtonas 1970.
- Zubr as Al., *Rusifikacija Soviet S jungoje*, žr. *Aidai*, 1973 m. 2 nr.
- Zubr as A., *Rusiskasis komunizmas*, 1957.